

Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)

29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012

1. Cilt

Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013

Genel Öğretim İlkeleri Açısından Şark Medreseleri'nde Arapça Öğretimi

Ramazan KORKUT¹

Özet

Bilgi, beceri ve değerlerin öğrenci tarafından öğrenilmesine kılavuzluk etme etkinliği şeklinde tanımlanan öğretimin öğrenciye görelilik, aşamalılık, ekonomiklik, açıklık, muhteva zenginliği, öğretici uzmanlığı, dönüt gibi bazı temel ilkeleri vardır. Bu ilkeler öğretici, öğrenen, konu, hedef ve değerlendirme süreçleriyle ilgilidir. Öğrenciyi belirlenen hedeflere ulaştırma konusunda öğretene rehberlik ederler. Her Öğretim sistemi bu anlamda öğretim ilkelerini dikkate alır.

Bu çalışmada, genel öğretim ilkelerini esas alınmış ve Şark Medreselerindeki Arapça öğretimi buna göre değerlendirilmiştir. Şark medreseleri Arapça öğretimi genel itibarıyla konu merkezli bir yaklaşımdır. Bu öğretimin modern öğretim ilkelerine uyumlu tarafları kadar uyumsuz tarafları da vardır. Uyumsuz taraflarının giderilmesi durumunda, bu öğretim daha verimli hale getirilebilir, günümüzde de bu öğretimin muhteva birikiminden ve sistematüğinden istifade edilebilirdi.

Anahtar Kelimeler: Genel Öğretim İlkeleri, Şark Medreseleri, Arapça Öğretimi.

Genel olarak iki olumsuz yönelimle karşı karşıyayız. Biri geçmişti kutsallaştırarak onu olduğu gibi tekrar eden ve bunun ötesine geçemeyen, sürekli yerinde sayan, gelişime ve ilerlemeye kapalı olumsuz bir yaklaşım. Diğeri ise varlığını geçmişti yok saymak üzerine temellendirmeye çalışan, geçmişti sırt çeviren olumsuz bir yaklaşım. Bu durum geçmişten günümüze Arapça öğretimi için de söz konusudur.

¹ Arş. Gör., Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü / BİNGÖL [r_r_kor@hotmail.com].

Geçmişî kutsallaştırmak, taklit zihniyetiyle sorgulamadan almak sakıncalıdır. Çünkü dünden bugüne aktarılan mirasın bünyesinde olumlu yönler kadar olumsuz yönler, günün şartlarına göre yenilenmesi gereken hususlar vardır. Bu anlamda taklit zihniyeti, geçmişe körü körüne bir bağlılık olduğundan, doğruların yanında yanlışların da tekrarlanmasına neden olur. Aynı şekilde geçmişî dikkate almamak, küçümsemek ve ona sırt dönmek de doğru değildir. Çünkü bu durumda geçmişten günümüze uzanan bir tecrübenin inkarı, ondan istifade edememe söz konusudur. Oysa bilimin, birikimli olarak ilerlediği gerçeği izahtan varestedir. Dolayısıyla hal ve istikbali inşa ederken, mazinin de dikkate alınması gerekmektedir.

Öğretim sistemlerinin hedef, muhteva, eğitim durumları, ölçme ve değerlendirme gibi süreçlerinin tümüne hakim olan bazı genel öğretim ilkeleri vardır. Bu öğretim ilkeleri ışığında Şark medreseleri Arapça öğretim sistemini günümüz açısından değerlendirmek, sistemdeki olumlu ve olumsuz tarafları ortaya koyacak, bu sistemin kendisini yenilemesine imkan tanıyacak ve buna bağlı olarak modern Arapça öğretim programlarının geliştirilmesinde bundan da istifade edilebilecektir. Bu amaçla öncelikle genel öğretim ilkelerini ele almamız, ikinci olarak Şark Medreselerindeki Arapça öğretim sistemini bu ilkeler ışığında değerlendirmemiz uygun olacaktır.

1. Genel Öğretim İlkeleri

Eğitim; *Kendi yaşantıları yoluyla bireyde istendik (eğitimin hedeflerine uygun) ve kalıcı izli davranış değişikliği meydana getirme sürecidir.*²

Öğretim ise, *planlı bir şekilde, belirli süreçler dahilinde bilgi, beceri ve değerlerin öğrenci tarafından öğrenilmesine kılavuzluk etme etkinliği ve sürecidir.* Eğitim öğretimden daha kapsamlıdır. Öğretim okullarda; eğitim ise her yerde sürdürülür. Öğretimde belirlenen amaçlara belirli bir plan ve süreç dahilinde ulaşmak esastır. Eğitim ise planlı olabileceği gibi plansız olarak da amaca ulaşır.³

Öğrenme, *bireyin kendi istek ve yaşantısı ile bilinçli ve aktif bir şekilde, kendisine uygun yöntemleri kullanarak bilgi, beceri ve değerler edinme ve bunları mevcut bilgi ve değerleriyle örgütleyerek kalıcı bir davranış ve düşünce değişikliği oluşturma sürecidir.*⁴

2 Bülent Güven, Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2010, s. 2; Veysel Sönmez, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Anı Yay., Ankara, 2011, s. 6.

3 Savaş Büyükkaragöz - Cuma Çivi; *Genel Öğretim Metotları*, Konya 1994, s. 29; Özcan Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme-Öğretme Sanatı*, Pegem Yay., Ankara, 2004, s. 9; Kamile Açıkgöz, *Etkili Öğrenme ve Öğretme*, Biliş Yay., İzmir 2007, s. 12; Güven, *a.g.e.*, s. 6.

4 Güven, *a.g.e.*, s. 7; Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 9; Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 8.

Öğretim ilkesi, *öğretim faaliyetlerinin, planlanan hedeflere başarıyla ulaşacak bir şekilde düzenlenmesine kılavuzluk eden doğru ve öncü fikirdir.*⁵ Genel öğretim ilkeleri, eğitim ve öğretim faaliyetlerini şekillendirmede, düzenlemede ve yürütmede dikkate alınan; öğretime, öğreticiye ve öğrenciye kılavuzluk eden temel ölçütlerdir. Bu anlamda genel öğretim ilkelerinin bir kısmı öğrenciyle, bir kısmı öğretmenle, bir kısmı muhtevayla, bir kısmı hedeflerle, bir kısmı eğitim süreç ve durumlarıyla, bir kısmı ise öğretim yöntemleriyle ilgilidir.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla, genel öğretim ilkeleri şunlardır:

1. Öğretmenin Alanında Uzman ve Deneyimli Olması: *Öğretmenin deneyimi arttığı oranda öğretim verimli hale gelir. Öğretmenin deneyim kazanması, sürekli kendisini değerlendirmesiyle ve yenilemesiyle mümkün olur.*⁶

2. Pedagojik Bilgi ve Beceriler: Esasen bütün öğretim ilkeleri bu başlık altında toplanabilir. Çünkü öğretim ilkelerinin bilmek ve bunlara bağlı kalmak, doğrudan pedagojik bilgi ve beceriler kapsamına girmektedir.

Verimli bir öğretim için, dersin hedefinden haberdar etmek, hedefe ulaşılacak en uygun muhteva ve yöntemi seçmek, pedagojik bilgi ve becerileri gerektirir. Olumlu bir sınıf atmosferinin oluşturulması, öğrencinin tanınması, seviyesinin bilinmesi, sevgi, saygı, güven, öğrenciyi rencide etmeme, kişiliğine saygı gösterme, öğrenmeye teşvik etme, dersi sevdirmeye, gönüllülük, tatlı-sert bir disiplin, planlama, sabır gibi öğretimi geliştirecek verimli hale getirecek hususlar, doğrudan pedagojik bilgi ve becerilerle ilgilidir.⁷Tüm bunlar, sevgi-saygı, fedakarlık, adanmışlık, düzen, uzmanlık, adalet, ideal, maneviyat, örnek bir model olma kısaca pedagojik bilgi ve becerilere, gelişmiş bir deneyime sahip olma başlıkları altında toplanabilir.

Pedagojik bilgi ve becerilere dair eğitim bilimleri kitaplarında detaylı bir malumat vardır. Bunlardan bazılarını şu şekilde izah edebiliriz:

2.1. Öğretmen Öğrenci Etkileşimi ve İletişimi: *Öğretmen-öğrenci arasındaki sözlü ve sözsüz sağlıklı bir iletişim, öğrenci motivasyonunu artırır. Öğretmeni tanıma, öğrencinin onu model almasına ve zihinsel gelişimine yardımcı olur.*⁸

2.2. Öğretmen Beklentileri: Öğrenciden başarmasını beklemek, bunun mümkün oldu-

5 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 51.

6 Aynur Pala, *Öğrenme ve Öğretim İlkeleri*, Pegem Akademi Yay., Ankara, 2010, s. 39; Açıkgöz, *a.g.e.*, s.103.

7 Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 99-122; Pala, *a.g.e.*, s. 39.

8 Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 100, s. 126; Pala, *a.g.e.*, s. 39.

ğuna inanmak ve öğrenciyi de buna inandırmaktır. Bu telkin, inanç ve beklenti öğrenciyi ders çalışmaya zorlayarak öğretimi verimli hale getirebilir. Ancak beklentilerin gerçekçi, olumlu, öğrencinin seviyesine uygun olması gerekir. Öğrenciden kapasitesini ve mevcut durumunu aşan beklentilere girmek, hayal kırıklığına ve başarısızlığa ve bir takım komplekslere neden olabilir. Öğrencide yeteneksiz olduğu hissini uyandırılması, onun cesaretini kırıp başarıma güvenini zayıflatabilir.⁹

2.3. Gönüllülük-İlgi ve Sevgi: Derse karşı sevgi-ilgi ve gönüllükte öğretmenin büyük bir etkisi vardır. Öğretmenin öğrencide derse karşı merak, sevgi ve ilgi uyandırması gerekir. Öğrenci ilgi duyduğu konuyu daha kolay ve verimli öğrenir. İlgi çabuk dağılır. Merak uyandırmak, soru sormak, yöntemleri çeşitlendirmek ilgiyi toparlayabilir. Öğretmenin sevillecek vasıflar taşıması, sevilmesi ve öğrencinin gönlüne taht kurması, onun aklına ve kalbine hükmetmesi, öğrenci tarafından benimsenmiş ve kabullenilmiş olması; dersinin de sevilmesine yardımcı olur. Öğrenci sevmediği öğretmenin dersine karşı ilgisiz ve duyarsız olur. Gönüllülük ve ilginin temelinde sevgi ve saygı vardır. Öğretmenin dersini sevmesi gerekir. Böylece öğretmendeki ilgi ve sevgi öğrenciye yansır.¹⁰

2.4. Motivasyon-İsteklendirme: *Bir hedefe ulaşmak için harekete geçiren, istek uyandıran ve bunu davranışa dönüştüren, dikkat ve odaklanma, kendini kaptırma anlamındaki itici güce motivasyon-isteklendirme* denir. Öğrencinin derse motive edilmesi gerekir. Motivasyonu arttıran iç ve dış faktörleri vardır. Bu ödül, övgü ve not dış uyarıcılara; bilme sevinci, yeterli olduğunu hissetme iç uyarıcılara örnektir. Yenilgi, ceza, hayal kırıklığı, başarısız deneyimler vb. faktörler ise motivasyonu düşüren deneyimlerdir.¹¹

2.5. Hedeften Haberdar Etme: Öğrenciyi öğretimin hedeflerinden haberdar etmek, önemini ve başarılabileceğini hissettirmek gerekir.¹² Bundan sonra hedefe ulaştıracak muhtevanın ana hatlarının (içindekilerin) çizilmesi ve kavratılması, kuşbakışı bir fotoğrafının çekilmesi gerekir.

3. Bireysellik: *Öğrencinin öğrenme şekli, hızı ve süresi, hazır bulunuşluk düzeyi gibi bireysel farklılıklarının dikkate alınmasıdır. Bireysellik arttıkça, öğretimin kalitesi de artar. Bazı öğrenciler hızlı ve kolay; bazıları geç ve zor öğrenebilir. Öğrencinin seviyesine göre*

9 Açıköz, a.g.e., s. 93; Pala, a.g.e., s. 39.

10 Pala, a.g.e., s. 41; Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 93.

11 Pala, a.g.e., s. 42; Açıköz, a.g.e., s. 267.

12 Pala, a.g.e., s. 42; Şeref Tan - Yücel Kayabaşı - Alaattin Erdoğan, *Öğretimi Planlama ve Değerlendirme*, Anı Yay., Ankara 2003, s.13.

*hareket edilmesi, öğretimin alabildiğine bireyselleştirilmesi gerekir.*¹³

Bu ilkeyi öğrenciye görelilik ilkesi veya bireysel hız ilkesi olarak tanımlayanlar da olmuştur. Gerçekten, öğretimin ve öğretim tarzının öğrenciye¹⁴, öğrencinin seviyesine, bulunduğu aşamaya, ilgi ve ihtiyaçlarına uygun olması gerekir. Tüm bunlar öğrencinin neleri öğrenmesi, öğretime nereden başlanması gerektiğini belirler. Bu nedenle öğrencinin çok iyi tanınması, seviyesinin bilinmesi ve öğretimin buna göre düzenlenmesi,¹⁵ bireysel hıza ilkesine bağlı kalınması gerekir.¹⁶ Bu ilke neredeyse diğer bütün ilkelerin temelidir. Çünkü eğitimin ana temelleri olan hedef, içerik, yöntem, ölçme ve değerlendirme konuları doğrudan bu ilkeye bağlı olarak şekillenir. Çünkü öğretimin nesnesi ve öznesi öğrencidir. Asıl olan öğrenciyi merkeze alıp onu belirlenen hedeflere ulaştırmaktır.

Öğretimde bireysellik, öğrenciye görelilik veya bireysel hıza göre ilerleme ilkelerinin en üst düzeyi, özel ders vermektir. Şark medreselerindeki öğretim, özel ders tekniğine dayalı bireysel ve konu merkezli bir yaklaşımdır.¹⁷ Günümüz öğretim sisteminde bireyselleştirmenin, her öğrenciye özel ders vermek suretiyle icra edilmesi mümkün değildir. Bu durumda öncelikle sınıf içi kullanılan öğretim yöntemlerinin olabildiğince bireyselliğe uygun hale getirilmesini gerekmektedir. Örneğin öğretimde teknoloji kullanmak bireyselliğe uygun bir yöntemdir. İkinci olarak sınıf içi bireysellik ilkesi, öğretmen ve öğrencilere yeni roller ve sorumluluklar yükler. Öğretim, öğretmen merkezli değil öğrenci merkezli olur. Öğrenci öğrenme sürecinin aktif öznesi haline getirilir. Öğrenciye verilen ödevler bu türdendir.

4. Hazır Bulunuşluk: Öğretim, öğretmenin bildiği yerden değil, öğrencinin bulunduğu yerden başlamalıdır. Bir konudan önce, bilinmesi zorunlu olan diğer konuların da öğrenilmiş olması gerekir. Ön öğrenmeler yoklanmalıdır. Bu öğrenmeler ne kadar zayıf ve sınırlıysa yeni öğrenmeler o derece zorlaşır.¹⁸ Ön öğrenmeler ne derece güçlü ise, yeni öğrenmeler o derece kolaylaşır.

Öğretimin bu ilkesi de doğrudan bireysellik, öğrenciye görelilik ilkeleriyle doğrudan bağlantılıdır.

13 Pala, *a.g.e.*, s. 41; Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 29-30.

14 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 114.

15 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 52; <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm> (Ergün, Mustaf- Özdaş, Ali; *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, İstanbul 1997); Özcan Demirel, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Yay., Ankara 2004, s. 149-150.

16 Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 64.

17 Ömer Özyılmaz, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları*, Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara 2002, s. 111.

18 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 52, 63; Pala, *a.g.e.*, s. 40; Ata-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 36; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 149-150.

5. Aktif Katılım: Öğrencinin derse katılımcı, girişimci olmasına ve sorumluluk üstlenmesine yardımcı olmaktır.¹⁹ *Öğrenciler öğretim sürecine ne derece etkin katılırlarsa öğrenme o derece kalıcı izli olur.*²⁰ Aktif katılımın diğer bir boyutuna göre öğrenme, bilgilerin stoklanması değildir. Öğrencinin mevcut bilgiyi başka bilgilerle ilişkilendirerek, bu bilgiyi yeniden değerlendirilmesi, tartışarak geliştirmesi ve iletmesi, inceleme ve araştırmalarda bulunması;²¹ içeriğin öğrencilerde düşünme yeteneğini geliştirecek bir yapıda olmasıdır.²²

Eleştirel düşünmenin olmadığı, düşünce yeteneğini geliştirmeyen bilgilerin stoklandığı ve yeniden değerlendirilip üretilmeden, iletilemeden, geliştirilmeden olduğu gibi bırakılması ve gündemle ilişkilendirilmemesi, zihinsel bir donukluğa neden olur. Öğretimin zihni dondurmaması, onun dinamizmini koruması gerekir. Aksi halde bir ilerleme kaydedilmez. Tüm bunlar öğretimin analitik bir düşünce yeteneğini kazandırmasını, varolan bilgiyi yeniden üretmek, eleştirmek ve değerlendirmekle bir ilerleme sağlamasını gerektirir. Bunun yolu öğrencinin öğretim faaliyetine aktif katılımı, yani eleştirel ve analitik düşünme kabiliyetini kazanması, merakını aktif olarak kullanmasıdır.

6. Öğrenci Merkezli Yaklaşım: Aktif katılımı ile ilgili olan bu ilkeye göre, öğretmen bilgi ve beceri aktaran değil; öğrencinin öğrenmesine kılavuzluk eden, öğretimi planlayarak öğrencinin hedefe ulaşmasını kolaylaştıran kimsedir.²³ Buna göre öğrenci, öğrenmenin aktif öznesi haline getirilmeli, tamamen dinleyici konumuna alınarak pasifize edilmemelidir.

Buraya kadar sayılan beş öğretim ilkesi, öğretimde öğrencinin merkeze alınmasını, öğrencinin öğrenmenin aktif öznesi haline getirilmesini, öğretimin bireyselleştirilmesini, öğrencinin seviyesinin ve bulunduğu aşamanın dikkate alınmasını, öğrenciye analitik ve eleştirel düşünme yeteneğinin kazandırılmasını, öğrencinin bilgiyi yeniden üretmekle geliştirme olanağının verilmesini gerektirirken; öğrencinin pasifleştirilmemesini gerektirmektedir.

7. Aşamalılık: *Öğrenmede ilerlemenin kademeli ve mantıklı olması*²⁴, *öğrenmenin ve ders içeriklerinin ön-koşul ilişkilerine göre basitten karmaşığa, bilinenden bilinmeyene, ko-*

¹⁹ <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>.

²⁰ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 154.

²¹ Pala, *a.g.e.*, s. 42-43; Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 38; Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 127.

²² Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 38.

²³ Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 25.

²⁴ Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 143.

*laydan zora vb. aşamalarla düzenlemesidir.*²⁵ Öğrencinin çember analitiğini öğrenmesi için toplama ve çıkarmayı; Belağatı anlaması için sarf ve nahvi öğrenmiş olması gerekir. Konuların genel çerçevesi belirlenmeli, mantıklı bir sıralama içinde bütünden özele gidilmelidir. Bunun da belirli ilkeleri vardır:

7.1. Somuttan Soyuta: Öğrenmedeki ilerleme somuttan soyuta doğrudur. Somutlaştırma, temsil; öğrenmeyi kolaylaştırır. Somut öğrenmeler daha kolay ve çabuk sağlanır, daha kalıcı olur. Çünkü somut öğrenmede birden çok duyu organı öğrenmeye iştirak eder.²⁶

7.2. Bilinenden Bilinmeyene: *Öğrenciler yeni bir konuyu daha önceki konularla ilişkilendirerek öğrenir.*²⁷ Öğretimin bilinenden bilinmeyene doğru düzenli bir sıra izlemesi gerekir. Öğretime, öğretmenin ne bildiğinden değil; öğrencinin neyi bildiğinden başlamalıdır. Böylece öğretilecek konular, öğrenilmiş konulara bina edilmiş olur.²⁸ Dört işlemi bilmeyen bir öğrenciyi çember analitiği anlatmak öğrenciyi derse ilgisiz ve başarısız hale getirir.

7.3. Basitten karmaşığa: Öğretim faaliyetlerinin ve ders içeriklerinin basit aşamalardan karmaşığa doğru düzenlenmesi gerekir.²⁹

7.4. Kolaydan zora: Muhtevanın kolaydan zora doğru sıralanması, öğretimin kolaydan zora doğru düzenlenmesi gerekir.³⁰

7.5. Yakından uzağa: Muhtevanın, muhtevayı işleyiş tarzının ve örneklerin öğrenciyi en yakın olan çevreden seçilmesi, gittikçe genişleyecek bir şekilde uzak çevrelere yayılmasıdır.³¹

7.6. Tümdengelim: Öğretilecek konunun bütünden parçaya, genelden özele öğretilmesidir.³² Bilgi ve becerilerin bütününe görmek, parçalar arasında daha anlamlı ilişkiler kurabilir.³³

25 Tan-Kayabaşı-Yücel *a.g.e.*, s. 37; Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 114.

26 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 62; Pala, *a.g.e.*, s. 47; Mehmet Bilgin - Meral Kılıç - Banu Yazgan, *Gelişim Psikolojisi*, Pegem Akademi, Ankara 2009, s.128.

27 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 93.

28 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 63; Pala, *a.g.e.*, s. 47; <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm> (Ergün-Özdaş).

29 Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 143.

30 Pala, *a.g.e.*, s. 47.

31 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 63.

32 Oğuzhan Ünal, *Öğretim Yöntem ve Teknikleri*, Ankara, ts. [Açı Akademi Yay.], s. 10.

33 Feriha Balkış, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., İstanbul 2004, s. 204.

7.7. Küçük adımlar ilkesi: Konu birden verilmemelidir. Muhteva küçük adımlarla, mantıklı bir sıralama içinde, bir konu iyice anlaşıldıktan sonra diğer konuya geçecek şekilde öğretilmelidir.³⁴ Zira öğrencinin zihni su kovası gibi değildir. Bilgileri küçük birimlerle hazmederek alır.

8. Muhteva zenginliği: Muhteva zenginliği arttıkça öğrencinin başarısı da artar. Muhteva fakirleştiği ve kapalı olduğu oranda öğretim verimsizleşir.³⁵

9. Bütünlük: Öğrencinin eğitilecek yönlerinin bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmesi gerekir. Öğrencinin beden ve ruh (maneviyat, irade, ruh, akıl, düşünce, duyu vb.) bakımından bir bütün olarak ele alınması ve her yönüyle dengeli bir şekilde eğitilmesi gerekir. Bunun yanı sıra bilgilerin birbirine bağlı biri diğerini tamamlar nitelikte sunulması gerekir.³⁶

10. Açıklık: Derste kullanılan dilin ve kavramların açık ve anlaşılır olmasıdır. Öğrencinin bilmediği kavramları kullanmak onu dersten soğutur. Birden fazla duyu organına hitap etmek gerekir. Ne kadar fazla duyu organına hitap edilirse, o derece açıklık ve anlaşılabilirlik sağlanır. Öğrenme o derece iyi ve kalıcı olur.³⁷

11. Hayatilik-Aktüalite: Eğitim ve öğretimin öğrenciyi hayata hazırlaması, hayat sürecinde ihtiyaç duyacağı konulara yönelik olması³⁸ gerekir. Bu ilke; öğretimin, içeriğin ve öğretim yöntemlerinin güncellenmesi, hayatla iç içe olması, yaşadığı çağdan kopuk olmaması şeklinde de tanımlanabilir.³⁹

12. Anlamlı Öğrenme: Anlamlı öğrenmede sonraki bilgiler önceki bilgilerin üzerine konur, onları geliştirir, zenginleştirir, düzeltir ve değiştirir.⁴⁰ Öğrenci, muhtevanın veya bilginin mantığını anlamalı, gerekçesini öğrenmeli ve “neden” sorusunun cevabını bularak merakını gidermelidir.⁴¹

13. Ekonomiklik: Öğretimin en az maliyet, zaman, emek ve enerji harcanarak en yük-

34 Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s.143; Pala, *a.g.e.*, s. 48; Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 114; Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 64.

35 Pala, *a.g.e.*, s.45.

36 <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>.

37 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s. 59; <http://marmarabote.innovacube.com/2010/11/09/ogretim-ilke-ve-yontemleri-calisma-notlari/>; Pala, *a.g.e.*, s. 45.

38 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s.53.

39 Büyükkaragöz-Çivi, *a.g.e.*, s.58; Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 37.

40 Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 146; Pala, *a.g.e.*, s. 43-44; Balkış, *a.g.e.*, s. 204.

41 Pala, *a.g.e.*, s. 49.

sek verim alacak şekilde yapılmasıdır.⁴²

14. İşbirliği Ortamı: Öğrencilerin küçük gruplar halinde birbirlerinin öğrenmesine yardımcı olacak bir şekilde çalışmalarıdır.⁴³

15. Yaşayarak Öğrenme: Buna iş ilkesi de denilebilir. Öğrenciye muhtevayı yaptırarak yaşatarak öğretmek gerekir.⁴⁴ Yapılan bir araştırmada insanlar,

-Okuduklarının %10'unu

-İşittiklerinin %20'sini

-Gördüklerinin %30'unu

-Hem görüp hem işittiklerinin %50'sini

-Söylediklerinin %70'ini

-Yapıp da söylediklerinin %90'ını hatırlamaktadır.⁴⁵ Buna göre öğrencinin bizzat kendisinin yaparak yaşayarak öğrenmesi gerekir.

17. Dönüt-Düzeltilme: Bir diğer adı, *anında düzeltme ilkesidir*. Dönüt, öğrenciye eğitim-öğretimin amaçlarına uygun davranıp davranmadığının, hedefe ulaşip ulaşamadığının bildirilmesidir. Bununla öğrencinin eksiklikleri, yanlışlıkları belirlenir ve düzeltilir. Dönüt işlemi soru-cevap, uygulama gibi yöntemler kullanılır. Dönüt işlemi öğrencinin ne öğrendiğini, ne öğrenmesi gerektiğini ortaya koyarken, düzeltme öğrencinin eksikliğini tamamlayabilmesine iman verir. Dönütün her ders işlemi uygulanması gerekir.⁴⁶ Anında alınan ve açıklayıcı-anlamli-eleştirel olan bir dönüt, öğretimin verimini artırır.⁴⁷

18. Değerlendirme: Ölçme ve değerlendirme, öğrenme hedeflerine ne derece ulaşıldığının ölçülmesi ve buna bağlı olarak yapılan değerlendirmelerdir. Ölçme ve değerlendirme, sadece hedeflere ne derece ulaşıldığının değil, aynı zamanda öğrencinin, öğretmenin, muhtevanın, ve kullanılan yöntemlerin de değerlendirilmesi an-

42 Büyükkaragöz-Çivi, a.g.e., s. 57; Pala, a.g.e., s. 44; <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>; Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 150.

43 Demirel, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 217; Pala, a.g.e., s. 40; Açıkgöz, a.g.e., s. 335.

44 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 95.

45 Büyükkaragöz-Çivi, a.g.e., s. 54; İbrahim Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Nobel Yay., Ankara 2004, s. 82.

46 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 114, 125.

47 Pala, a.g.e., s. 44; Sönmez, a.g.e., s. 5.

lamına gelir. Ölçme ve değerlendirme sonuçları, muhtevanın, hedeflerin ve eğitim durumlarının ve yöntemlerinin de değişmesini, geliştirilmesini gerektirebilir. Öğrenme hedeflerine %70-80 oranında ulaşmış olmak, yüksek başarının sağlandığını gösterir.⁴⁸ Başarısızlığın değil, bunun sebeplerinin ve buna neden olan eksikliklerin tespit edilmesi ve bu sebeplerin üzerine gidilmesi, eksikliklerin telafi edilmesi gerekir. Başarısızlık, nedenleri ortadan kaldırılınca yerini başarıya bırakır.

19. Teknoloji kullanma: Teknoloji kullanma, öğretimi kolaylaştırır, verimli ve ilgi çekici hale getirir. Çünkü teknoloji çoklu öğrenme ortamı, yani birden fazla duyu organına hitap etme, dikkat çekme, farklı öğrenme tarzlarına uygunluk, somutlaştırma, zaman tasarrufu, tekrar kullanım, basitleştirme, bütünlük gibi özellikler taşır.⁴⁹ Örneğin bilgisayar sunumu kullanmak öğrenmeye karşı ilgi uyandırır, dikkatleri daha canlı tutabilir, öğretilecek konuyu somutlaştırır.

20. Anlamli tekrar: Bilgi ve becerilerin kazanılması, kalıcı olması, anlaşılmayan bilgilerin anlaşılması ve yanlışların düzeltilmesinin yolu anlamlı tekrardır.⁵⁰ İlimin afeti nisyanıdır. Tekrar arttıkça nisyan azalır. İnsanda duygusal, kısa ve uzun olmak üzere üçtür bellek vardır. Duyusal bellek, bir kaç saniye (1/2 ile 4 arası) kadar kısa bir sürelik kapasitesi olan, duyu organları tarafından alınan bir bilginin kaydedildiği ilk bellektir. Alınan bilgiler öncelikle kısa süreli belleğe alınır. Bu belleğin bilgiyi tutma süresi yaklaşık 15-20 saniyedir. Bu bilgiler uzun süreli belleğe aktarılmazsa unutulur. Kısa süreli belleğe alınan bilgilerin uzun süreli belleğe aktarılması anlamlı tekrar ile sağlanır. Çünkü duyusal belleğe alınan bilginin bir kısmı, kısa süreli belleğe aktarıncaya kadar kaybolurken, kısa süreli belleğe aktarılan bilginin bir kısmı da uzun süreli belleğe aktarım esnasında kaybolur.⁵¹

21. Bilgi ve Becerilerin Güvence Altına Alınması: Bilgi ve becerilerin tekrar ve alıştırmaya gibi yöntemlerle tam öğrenilmesi, unutulmamasıdır. Böylece başarılar ve daha ileri öğretimler de güvence altına alınır.

Medrese öğretiminde bunun için ezber metodu kullanılıyordu. Günümüzde ise bilgiler sürekli geliştiği için, bilgiye ulaşmak onu depolamaktan daha önemli hale geldiği için, ezber metoduna fazla ihtiyaç kalmamıştır.⁵²

48 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s. 246; Pala, *a.g.e.*, s. 49; Tan-Kayabaşı-Erdoğan, *a.g.e.*, s. 14.

49 Yalın, *a.g.e.*, s. 82.

50 Pala, *a.g.e.*, s. 46; Balkış, *Genel Psikoloji*, s. 204-205.

51 Açıkgöz, *a.g.e.*, s. 298-299; Yalın, *a.g.e.*, s. 85-86.

52 <http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm>.

Bu görüşe tamamen katılmamız zor görünmektedir. Zira her ilim dalının ezber düzeyinde bilinmesi gereken temel bazı formül, tanım, kaide ve kuralları vardır. Belirli bir seviyeye kadar ezber zorunludur. Ancak bilgi ve beceriler, kuru bir ezber ile değil, anlamlı bir ezber yoluyla güvence altına alınmalıdır. Bütün eğitim ve öğretimin ezbere dayanması, bilgiyi stoklayan ancak bunu yeniden üretemeyen, yorumlayamayan, değişime kapalı donuk bir zihniyetin ortaya çıkmasına neden olur.

Şark Medreselerinde temel Arapça metinler ezberletilir. Ancak bütün metinlerin istisnasız ezberletilmesi yaklaşımı, bulunduğu düşünce kalıplarının dışına çıkamayan, mevcudun ötesine geçemeyen ezberci bir zihniyetin ortaya çıkmasına neden olur. Ezber metodu, doğru kullanılırsa bir seviyeye kadar faydalıdır. Buna yönelik olarak Şark medreselerinde bir yandan ezber, diğer yandan müzakere yani anlamlı tekrar yoluyla bilgilerin kalıcılığı sağlanmaktadır.

22. En İyi Öğretim Yöntem ve Yaklaşımı: Öğretimin tam gerçekleşmesi için amaca en başarılı bir şekilde ulaştıran, konunun yapısına, öğrencinin durumuna ve mevcut şartlara en uygun olan yöntem ve yaklaşımın tercih edilmesi gerekir. Hiçbir öğretim kuramı, modeli, stratejisi ve yöntemi en iyi, genel ve geçer değildir. Her öğretim yönteminin olumlu tarafları kadar olumsuz tarafları da vardır. Bu nedenle yöntem seçiminde seçici olmak gerekmektedir.⁵³

23. Başarı İlkesi: Öğrenciler başarmakla sorumludurlar. Sorular öğrencilerin seviyesine uygun olmalı, onun seviyesinin üstünde olmamalıdır. Öğrenciye başarının tattırılması gerekir. Başarı ilkesiyle, başarabildiğini gören öğrenci sonraki öğrenmelere için motive edilmiş olur. Öğretimin ilk aşamalarında başarılı olan öğrenciler, sonraki kademelerde de başarılı olur ve böylece öğretimin etkililiği ve verimi artar.⁵⁴

Her öğretim sürecinin **öğretmen, öğrenci, hedef, muhteva, eğitim durumları, değerlendirme** gibi temel dinamikleri vardır. Yukarıda açıklanan genel öğretim ilkeleri, sadece genel öğretimle değildir. Bu ilkelere bazıları sadece öğretmenlerle, bazıları öğrenci, muhteva ve öğretim yöntemi için ortak ilkelere, bir kısmı da değerlendirmeye ilgilidir. Örneğin, aşamalılık, bütünlük, aktüallite, düşünme yeteneğini geliştirme, bireysellik hem öğretim yöntemiyle, hem de ders içeriğiyle ilgili ilkelere, Pedagojik formasyon, alanında uzmanlık öğretmenle ilgili bir ilkedir. Bu yönüyle genel öğretim ilkeleri, eğitim ve öğretim sürecinin hedef, içerik, eğitim durumları, ölçme ve değerlendirme süreçlerinin tümünü ilgilendirir. Dolayısıyla bir öğretim sisteminin verimliliği, faydalılığı bu öğretim ilkelerine bağlılığı ölçü-

53 Açıkgöz, a.g.e., s.29.

54 Demirel, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme*, s.95, 114.

sündedir.

2. Genel Öğretim İlkeleri Açısından Şark Medreselerinde Arapça Öğretimi

Köklü bir geleneğe dayanan şark medreseleri, uzun süre boyunca eğitim vermiştir. Bu medreselerden maksadımız, dün ve bugün gönüllük esasına dayanan medreselerdir.

Okutulan ilimler yüksek ilimler ve alet ilimleri (ألية ve عالية) olmak üzere iki kısımda incelenebilir. Yüksek ilimlerden maksadımız, Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kelam gibi temel İslâmî ilimlerdir. Alet ilimlerinden maksat ise sarf-nahiv-mantık, belağat, vazı' ve münazara gibi ilimlerdir.

Şark medreselerinde Arapça öğretimi denildiğinde, bununla öncelikle sarf, nahiv ve belağat kastedilir. Bu ilimlerden her biri kendisine mahsus içeriğiyle belirli bir sıralamaya göre okutulmuştur. Dersi öğrenmek sıra kitaplarının öğrenilmesine ve bitirilmesine bağlıdır. Bu anlamda Şark medreseleri Arapça öğretimi konu merkezli gönüllülük esasına bağlı, kendisine mahsus bir plan içinde işleyen bir öğretim yaklaşımıdır.

Arapça öğretiminin maksadı, bu dili konuşabilmek, Araplarla anlaşabilmek ve sohbet etmek değildir. Öncelikli amaç, temel dini kaynaklara ulaşabilecek, bunları okuyarak derinlemesine anlayabilecek, yorumlayabilecek, bunlardan hareketle toplumun dini problemlerini çözebilecek samimi din adamları yetiştirmedir. Hedef bu olunca, içerik de buna göre belirlenmiştir. Ancak mevcut içerik asırlarca olduğu gibi devam ettirilmiş, toplumsal değişime rağmen kendisini pek yenileyememiştir.

Kullanılan muhteva sarf-nahiv, belağat, fıkıh usulü, vad' ve mantık gibi ilimlerde üst düzeyde derin bir bilgi kazandıracak mahiyette, dini metinleri derinlemesine ve doğru anlama ve yorumlama, metin merkezli filolojik çalışmalar yapabilme yeterliliğini kazandırmaya yöneliktir. Arapça öğretiminin ilk basamağı olan sarf, nahiv ve belağat ilimleri; Tefsir, Fıkıh, Kelam ve Hadis gibi alanlarda ilim tahsili için sağlam bir zemin oluşturur.

Zira adı geçen yüksek ilimlerin kısm-ı azamı, "lafız-mana" ilişkisinden ibaret olup, lafzın manaya delaleti üzerine kurulmuştur. Lafzın hangi manaya nasıl delalet ettiği ise doğrudan sarf, nahiv, mantık, belağat, fıkıh usulü gibi ilimlerin bilinmesine bağlıdır. Bu ilimler ne derece iyi bilinirse, yüksek ilimler sahasında o derece doğru ve sağlıklı yorumlar yapılır ve o derece derinlikli çalışmalar yapılabilir. Bu ilimlerden sarf ve nahiv, bütün ilimlerin temeli sayılabilir. Çünkü belağat, fıkıh usulü, mantık, vad' gibi ilimler doğrudan bu iki temel üzerine kurulmuştur. Tefsir,

Hadis, Fıkıh, Kelam gibi bütün yüksek ilimler ise, Belağat; Fıkıh Usulü, Mantık, Vad' gibi ilmi temeller üzerine kurulmuştur.

Bu anlamda sarf ve nahiv alet ilimlerinin ve yüksek ilimlerin temeli sayılabilir. İlmi bir derinlik kazanmanın yolu, alet ilimlerini de iyice bilmekten geçmektedir. İctihad'ın şartlarından biri de, lafız ve anlam derinliği-boyutları bakımından Arapça'ya derin bir vukufiyete sahip olabilmektir. İyi bir Fakih, Müfessir, Kelamcı veya Muhaddis aynı zamanda çok iyi bir dilbilimcidir. Nitekim mezhep kurucularında, müfessir ve kelamcılarda ve bu kimsenin eserlerinde bu durumu açık bir şekilde görebilmekteyiz. Çünkü dinin ana kaynağı olan Kur'an ve Sünnet Arapça'dır. Adı geçen ilimler de bu iki kaynaktaki nasların anlaşılması ve yorumlanması çabasından ibarettir.

Şark Medreseleri Arapça öğretiminde okutulan sıra kitapları, genellikle aynı olmakla birlikte; medreselerin, müderrislerin tercihine göre bazı kitaplar okutulmazken, bunların yerine farklı kitaplar da okutulabilmektedir.

Medreselerde yeni başlayan öğrenciye öncelikle Kur'an-ı Kerimi okuma öğretilmiştir. Bundan sonra kimi yerlerde mevlit okutulurken, genellikle "Nebihar" isimli küçük hacimli, şiir tarzında yazılmış Arapça-Kürtçe sözlük ezberletilmiştir. Bundan sonra Siirtli Molla Halil'in akad ve ahlak içerikli Kürtçe "Nehcu'l-Enâm" eseri okutulmuştur. Bunun yerine Ahmed-i Hani'nin Akaid Risâlesini okutup ezberletenler de olmuştur.⁵⁵ Buraya gelinceye kadar öğrenci Kur'an okumayı, kendisi için zorunlu olan temel dini ve ahlaki bilgileri de öğrenmiştir. Bundan sonra sırasıyla Sarf, Nahiv ve Belağata dair kitaplar okutulur.

2.1. Sarf İlmi: Sarf, asl-ı vahidin, kastedilmek istenen çeşitli manaları elde etmek üzere, emsile-i muhtelifeye çevrilmesidir. Sarf ilmi ise, Arapça kelimenin lafzında meydana ilal, idgam ve iştikak gibi değişiklikleri, bunun kurallarını inceleyen bir ilimdir.⁵⁶ Şark Medreselerinde sarfa dair şu eserler okutulur: *Emsile, Binâ, İzzi, Maksûd ve Tedrîcu'l-Eddânî*.

2.1.1. Genel Öğretim İlkeleri Açısından Sarf Öğretimi

Gerek İzzi gerekse Maksud kitapları, Emsile ve Bina kitabından aldığı morfolojik malumatı geliştirip detaylandıran kitaplardır. Bu sıralamadaki kitaplar geçişmeli, bir diğerinin ön koşulu ve basamağı olacak bir tarzdadır. Kitaplar kendi içinde aşamalılık ilkesine bağlı olarak kolaydan zora, basitten karmaşığa, bilinenden bilinme-

55 Mehmet Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serancâmi*, Beyan Yay., İstanbul 2009, s. 47.

56 İzzuddin ez-Zencânî, *Mecmûatu's-Sarf, İzzî's-Sarf*, Mektebetu Yasin, İstanbul 2008, s. 188.

ye, somuttan soyuta doğru bir sıralaması vardır. İfadesi veciz olan bu kitaplar klasik sarfın temel konularını ele almıştır. Muhteva bakımından zengin olan bu kitapların birçok şerhi yapılmıştır. Kitaplarda bütünlük ilkesine bağlı kalınarak, tündengelim yöntemi esas alınmış, yer yer kavramlar açıklanarak açıklık ilkesi gözetilmiş, yeni başlayan bir öğrencinin seviyesini dikkate alınmıştır. Bir konu öğrenilmeden diğerine geçilmemesine dikkat edilmiştir. Öğrenciye verilen ders parça-parça küçük adımlar ilkesine bağlı olarak verilmiştir. Derslerin öğretiminde anlamlı öğrenmeye, küçük gruplarla işbirliği ortamında müzakere ve mutâla'a esaslarına göre hareket edilmiştir. Alınan her ders bir sonraki gün müderrise arz edilmiş, böylece dönüt verme, anında düzeltme ilkelerine bağlı kalınmıştır. Anlamlı öğrenmenin yanı sıra ezber yöntemi ile bilgi ve beceriler güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Ancak verilen bilgilerin ilerletilmemesi, mevcutla iktifa etmek asırlarca Sarf ilminin içeriğini donuklaştırmış, mevcut bilgilerden öteye pek gidilmemiştir. Öğrenciler mevcut malumatı almak ve saklamaya çalışmak, yeri geldikçe uygulamak tarzında bir yaklaşımla hareket etmiştir.

Oysa dil dinamik bir olgudur. Dilsel sırların morfolojik açıdan durağan olması, Arap dilinin morfolojik yapısına dair malumatın bu kitaplardan ibaret olduğu, bunun değişmeyeceği ve ilerletilemeyeceği iddia edilemez. Bu anlamda Şark medreselerinde sağlam bir Sarf bilgisi öğretilmiş olsa bile, bu bilgi stoklanarak saklanmış geliştirilip yeniden üretilememiştir. Sarf'ın tarihçesi ve vazı'ı, problemleri gibi konular pek dikkate alınmamıştır.

Medrese Sarf öğretimi konu merkezli bir yaklaşımdır. Bir kitap bitirilmeden diğerine geçilmemektedir. Öğrenci hangi kitapta veya konuda kalmışsa, öğrenimine o kitaptan devam eder. Bu durum Şark medreseleri Arapça öğretiminin, hazır bulunmuşluk ilkesine sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir. Sarf ilmi, sadece dini metinleri, bu metinleri yorumlama işinde kullanılmak üzere öğretilmiştir. Sarf öğretimi, dini ve edebi metinlere yönelik yapıyor olsa da, bir Arap dilbiliminin güncel morfolojik problemlerine temas etmemektedir. İlerleyen zaman içinde bu ilim alanında yeni araştırmalar yapılsaydı, elde edilen malumat, mevcut malumata eklenmek suretiyle muhteva biraz daha geliştirilip zenginleştirilseydi, değişen şartlar muvacehesinde içerik kendisini sürekli güçlendirerek güncellenmiş olacaktı. Bu anlamda Şark Medreseleri Sarf ilmi, doğrudan dini ve edebi metinlerin morfolojik yapısını anlamaya yönelik olan detaylı ve durağan bir bilgiyi ifade etmektedir. Dilbilim çalışmalarının bu muhtevayla sınırlandırılması, güncellik ilkesine aykırı düşer.

Sarfıla ilgili Mes'ud b. Ömer et-Taftazânî tarafından yazılan "*Tedricu'l-Eddanî*" isimli kitap, sarfıla ilgili olmasına rağmen temel nahiv kitaplarından ve Şerh'ul-Muğni nahiv kitabından sonra okutulmaktadır. Bu eser, İzzî kitabının şerhidir. Eserde

İzzî kitabında olmayan bilgiler izah edilmiştir. Muhteva ek bilgilerin yanı sıra örneklerle daha da zenginleştirilmiş, sarf kurallarının nedeni ve felsefesi üzerinde durulmuştur. Kitap sarf felsefesi mahiyetindedir. Asıl metni İzzî metni olduğundan ve daha önce ezberlendiğinden dolayı, bu kitap ezbersiz okutulur. Dili diğer sarf kitaplarından ağır olduğundan seviye olarak ancak Şerhu'l-Muğnî kitabından sonra okutulmaktadır. Bu açıdan öğrencinin hazır bulunmuşluk durumu, öğretimde aşamalılık ilkesi dikkate alınmıştır. Aynı yaklaşımla kimi medreselerde İbn Hacıb'in sarfa dair "*Şafiyé*" kitabı da, "*Hallu'l-Me'âkîd*" ve İzhar şerhi olan "*Netâicu'l-Efkâr*" dan, yani nahiv bilgisi güçlendikten sonra okutulmuştur.

Şark medreselerinde, Modern sarf kitaplarında bulunan cem'î killet, maksûr ve memdûd isimler ve bu isimlerin tasrifi, nisbet ve ism-i tasğir konuları daha çok nahiv kitaplarında ele alınmıştır. Emsile'de İsm-i mensup ve ism-i tasğir, ism-i aletin çekimleri ele alınmışsa da bu çok yüzeysel bir bilgidir.

Şark medreseleri Sarf öğretimi, tespit edebildiğimiz kadarıyla, öğretimin temel ilkelerinden aktüalite ve teknoloji kullanma ilkelerine uyum sağlamaz. Medrese Sarf öğretimi, gönüllülük esasına dayalı, bire bir özel ders mahiyetindedir. Günümüz Arapça eğitim veren lisans öncesi, lisans ve lisansüstü kademelerdeki öğretim ise zorunludur. Bu kademelerdeki öğretim bire bir değil, sınıf ortamlarında yapılmaktadır. Medrese Sarf muhtevası geliştirilip modernize edilmek, ihtiyaç duyulan yeni konuları eklemek suretiyle modern öğretim sistemine alınabilir. Buna göre sarf dersleri, öğretim ilkelerine uygun aşamalara ayrılabilir ve aşamalar arası önkoşul-sonuç ilişkisi kurulabilir, ihtiyaç duyulan konuları eklemekle içerik güncellenebilir ve teknoloji kullanımıyla, kendisine mahsus ölçme ve değerlendirme yöntemleriyle verimli bir sarf öğretimi yapılabilir.

2.2. Nahiv Öğretimi

Nahiv, mebnî olma veya i'rabının bilinmesi açısından cümle içindeki kelime sonlarının (hareke/durum) bilinmesine yardımcı olan temel kurallar ilmidir. Nahvin semeresi/gayesi, konuşurken dili hatadan korumak ve bir metni doğru anlamaktır. Şark medreselerinde genel olarak sırasıyla: 'Avâmil-i Cürcânî, Zurûf, Terkîb, İzhâr, Şerhu'l-Muğnî, Katru'n-Nedâ, Hallu'l-Me'âkîd, el-Behcetü'l-Marziyye (Suyûtî), Molla Câmî kitapları okutulmaktadır. Bu kitaplardan her birinin içerik, içerik şeması, nahiv konularını işleme tarzı, kullanılan yöntem bakımından farklılıklar arz etmektedir. Kitapların tümü nahivden bahsetmekle birlikte, her biri bir yönüyle temayüz etmiş, kendi aralarında aşamalı bir sıra izlemektedir. Bu kitapların metinleri anlamlı bir öğrenme, aynı zamanda öğretme, mutalaa ve müzakere usulleriyle ezberletilmiştir. Bu sıralamayı sağlam bitiren bir öğrenci nahiv konusunda sağlam

bir yeterlilik kazanmaktadır.

2.2.1. Öğretim İlkeleri Açısından Nahiv Öğretimi

'Avamîl'den Molla Câmî kitabına kadar okutulan nahiv kitapları muhteva açısından aşamalı bir hiyerarşiye sahiptir. Kolaydan zora, basitten karmaşığa, bilinen-den bilinmeyene, somuttan soyuta doğru bir sıralama söz konusudur. Öğrenciye verilen dersler küçük adımlar ilkesine uygun bir tarzda, hazmedilecek ve kavranılacak bir tarzda verilir. Öğretim sistemi konu merkezlidir. Bir dersi veremeyen öğrenci diğerine geçemez. Günlük yapılan mutâlaa ve müzakereler öğrenilen konuların iyice kavranmasını sağlar. 'Avâmîl kitabında temel nahiv kavramları tümdengelim yoluyla öğretilmiştir. Bu kavramların kademeli bir tarzda giderek detayına inilmiş, nedeni öğretilmeye çalışılmış ve giderek nahiv felsefesi güçlendirilmiştir.

Buna göre içerik anlamlı ve mantıklı öğrenme ilkesine uygundur. Misaller, ayet ve şiirler ile dil kuralları somutlaştırılmıştır. Dersler bire bir verilir, öğrencinin seviyesine uygun hareket edilir, günlük olarak ön bilgilerin yoklanır, değerlendirme ve dönütlerin yerinde ve zamanında uygulanır, yanlış anlamalara anında müdahale edilir, alınan ders akran gurupları içinde topluca müzakere edilir, yardımcı şerh ve kaynaklardan istifade edilir, temel metinler ezberlenir. Bu da öğretimin bireysellik, öğrenciye görelilik, hazır bulunmuşluk, değerlendirme ve dönüt, anlamlı tekrar, bilgi ve becerilerin güvence altına alınması, işbirliği ortamı gibi ilkelerine doğrudan uyum sağlamaktadır. Ders alan öğrencinin kendisinden seviyece düşük olanlara aynı zamanda ders vermesi, geçmiş derslerini tekrarlama imkanı sağlamıştır. Konular tümdengelim yaklaşımıyla ve bütüncül bir tarzda ele alınmıştır. Muhteva alabildiğine zengindir. Öğretim sevgi, ilgi ve gönüllülük temelinde sürdürülür. Dersi veren müderrisler de aynı öğretim sisteminden geçmiştir. Bu anlamda, alanına hakim ve uzman, ders vermede deneyimli kimselerdir. Dersler, ciddi bir sevgi ve saygı, gönüllülük atmosferinde sürdürülmektedir. Müderrisler yalnızca bir ilim adamı değil, aynı zamanda tasavvufu bağlantılı maneviyat sahibi kimselerdir. Gerek öğrenci gerekse halk tarafından sözü dinlenen, sevilen, sayılan ve benimsenen kimselerdir.

Öğretimde teknoloji kullanılmamaktadır. Bu durum imkansızlıklardan ve medreselerin modern dönemde ihmal edilmesinden kaynaklanmıştır. Yetiştirilen öğrenci bir din adamıdır.

Nahiv içeriği pek değişmemiştir. Modern dönemin nahivle fıkhu'l-luğa kapsamında ele alınan problemlerine temas edilmemektedir. Bu anlamda bir güncelleme ihtiyacı doğmaktadır.

Ekonomiklik ilkesine aykırılık söz konusudur. Zira ekonomiklik ilkesi, en az zaman, emek ve enerji harcayarak en yüksek verimi elde etmeyi planlamaktadır. Medrese nahiv öğretimi, uzun bir süre, büyük bir uğraş ve çaba neticesinde sınırlı sayıda öğrenci yetiştirecek bir mahiyettedir. Öğretim bireysel, özel ders mahiyetinde olup sınırlı sayıda öğrenciye hitap etmektedir. Süre bakımından bir sınırlama söz konusu değildir. Konu merkezli bir yaklaşım söz konusudur. Günümüz öğretim sisteminde ise süre sınırlaması vardır. Çok sayıda öğrenciye birden ders verilmektedir. Artık sınıf ortamında her öğrenciye özel ders verme imkanı kalmamıştır. Ancak bu durum Modern öğretim sisteminin Medrese nahiv muhtevasından yararlanmasına engel değildir. Zira içerik zengin bir muhtevaya sahip olup öğretim ilkelerine de uygundur. Bu durumda ilgili muhtevadan yeterli düzeyde alınacak malumat sistemleştirilip modernize edilmek suretiyle kullanılabilir.

Şark Medreseleri Nahiv öğretiminde şu hususu dikkate almamız gerekmektedir: Öğrencinin himmetini uzun süre nahivle meşgul etmek doğru değildir. Bu süre zarfında bütün nahiv metinlerinin ezberletilmesi yerine nahiv konusunda efradına cami olan sadece bir iki metin, örneğin avamil ve elfiyye metni ezberletilseydi, geriye kalan zaman Kur'an ve Hadis ezberlemeye ayrılırdı daha uygun olurdu. Aynı muhtevayı farklı açılardan ele alan tekrar mahiyetindeki içerik ıslah edilseydi ve nahiv öğretimi daha kısa zamanda tamamlansaydı, arta kalan zaman tefsir, fıkıh ve hadis gibi ilimlere tahsis edilseydi daha iyi olurdu. Alet ilminde bu derece derine dalmanın, vasıtayı kimi zaman maksat haline getirdiğini söylemek mümkündür. Bu anlamda Şark Medreseleri Nahiv öğretiminin tekrar gözden geçirilmesi uygundur. Kanaatimizce bu gerçeği dikkate alarak kimi Müderrisler, sıralamadaki bazı kitapları okumaya gerek duymamıştır. Aradaki bazı kitapları atlayarak gerekli gördüklerinden devam etmişlerdir. Örneğin Medreselerde Avamil, Zuruf, İzhar, Şerhu'l-Muğnî, Hallu'l-Me'âkîd, Suyûtî ve Molla Câmî şeklinde bir sıralama yapılabilirdi. Bu sıralamada nahiv konuları felsefesiyle birlikte ele alınmış olurdu. Bunlardan Avamil, Kavaidü'l-İ'rab ve Suyûtî'nin ana metinleri sağlam bir şekilde ezberlenip ekonomiklik sağlanabilirdi.

Sarf, nahive nisbeten daha kolaydır. Bu anlamda sarf nahvin temelidir. Medrese öğretim sisteminde öncelikle sarfın sağlam bir şekilde öğretilmesi, bundan sonra nahve geçilmesi çok anlamlıdır. Bu yaklaşım temel öğretim ilkelerine uygundur.

2.3. Belağat Öğretimi

Şark medreselerinde sağlam bir sarf ve nahiv alt yapısı kazandırıldıktan sonra mantık ve vad' ilminden (semantik), İsağocî'nin şerhi olan Muğnî't-Tullâb ile 'Alâuddin el-İcî'nin yazdığı Vad' risalesi okunur. Mantık ve Vad' ilmi, belağatın an-

laşılması için bilinmesi gereken temellerden biridir. Aynı zamanda dilbilim melesinin mantık ve semantik açıdan güçlenmesini sağlar. Sarf, nahiv, mantık ve vad' ilimlerinden sonra gelen Balâğat, 'âli ilimlerin özellikle tefsirin alt yapısını oluşturmaktadır. Bu alanda okutulan kitaplar şunlardır:

1. 'Ussamu'l-İstiâre: Ebu'l-Kasım es-Semerkindî'nin İstiareye dair risalesine, 'İsam İbrahim b. Muhammed el-İsferâinî'nin yazdığı şerh kitabıdır. İbaresini zordur. Bu kitap, öğrencinin anlama, zoru başarıma konusunda güven kazanmasına yardımcı olmuştur. Kitap belâğatın istiare bahsini veciz bir tarzda ele almaktadır.

2. Muhtasaru'l-Ma'âni: Hatib el-Kazvî'nin "*Telhis*" isimli eserine, Sa'uddin Mes'ud b. Ömer et-Taftazânî tarafından yazılan şerh kitabıdır. Belâğatı, ma'âni, beyân ve bed'î kısımlarına ayırmıştır. Öğrenciler, *Telhis* metnini ezberlemek suretiyle kitabı okurlar. Bu kitapla birlikte öğrenci sarf, nahiv ve belâğat ilimlerini meleke haline getirmiş olur.

2.3.1. Öğretim İlkeleri Açısından Belâğat Öğretimi

Belâğat alanındaki bu kitaplar, Sarf ve Nahiv kitaplarında olduğu gibi kademeli olarak, küçük adımlar ilkesiyle, anlamlı ve mantıklı bir öğrenme yoluyla öğrenilirler. Kitaplarda bulunan bol miktarda örnek, ayet ve hadisler, belâğat konusunda uygulama imkanı vermektedir. Belâğat ilmine geçmeden önce ön koşul ilişkisine göre, öğrencinin belâğatı tam anlamıyla kavrayabilmesi için, sarf, nahiv, vad' ve mantık ilimleri de okutulmuştur. Bununla bilinenden bilinmeyene, öğrenciye görelilik ve hazır bulunmuşluk ilkeleri dikkate alınmıştır.

Şark Medreseleri Arapça öğretimini kesin sınırlarla ayırmak zordur. Sarf kitabından Şerhu'l-Muğnî kitabına kadar geçen muhteva temel seviye sayılabilir. Muğnî'den Suyûtiye kadar geçen muhteva orta seviye sayılabilir. Suyûti'den Cem'ul-Cevâmi'e kadar geçen muhteva ileri seviye sayılabilir. Şark medreselerinde ibareleri zor kitapların tercih edilmesi, öğrencinin zekâsını geliştirme, derin anlama ufkunu genişletme, ele alınan bir metni filolojik açıdan derince tahlil edilmesine imkân verme, yorum yapabilme kabiliyetini geliştirme amaçlarına yöneliktir. Bunun sonucunda talebe, ele aldığı bir metnin anlam derinliklerine inebilen bir meleke kazanmış olur. Böylece dini metinlerden doğru ve sağlam hüküm çıkarma, doğru ve derin anlama ve yorumlama imkanı elde edilmiş olur. Sarf, nahiv, vad' ve belâğatın tam öğrenilmemesi bu temelin zayıf kalmasına neden olur. Kur'an'ın ve Hadis'in dili olan Arapça ne derece iyi bilinirse, o derece anlam derinliklerine nüfuz etme imkanı artar. Bu anlam derinliklerine ulaşabilmek için Arap olup Arapça bilmek, Arapça bir gazeteyi okuyunca anlamak yeterli olmamaktadır. Nitekim ilk Araplar

kendi dillerinde nazil olan Kur'an'ı işittiklerinde O'nun belağatı karşısında secdeye gidiyor, düşmanları bile hayranlıklarını ifade ediyordu. Oysa Kur'an gibi Arapça nazil olmuş bir metnin ifade ettiği anlam derinliğini, günümüzdeki Araplar eski Araplar kadar anlayamamaktadır.

Bunun yanı sıra filolojik metin tahlillerinde bağlı kalınması gereken yol gösterici bazı temel ölçütler vardır. Bu ölçütleri çok iyi bilerek Kur'an'a uygulayan ve onu tefsir edenlere Müfessir, bunu Kur'an ve Hadise uygulayarak ondan hüküm istinbat etme melekesine sahip olanlara müçtehit denir. Alet ilimleri ne derece iyi bilirse, o derece iyi sonuçlar verir. Bu anlamda Şark Medreselerindeki dil alanında gösterilen çaba ve gayret anlamlı hale gelmektedir. Ancak aynı sonuca daha kısa bir zaman, emek ve çabayla ulaşmakla bu öğretimin daha ekonomik hale getirilmesi ve böylece modern öğretim sisteminde de kendisinden istifade edilmesi mümkündür.

Sarf, nahiv, belağat, vad' ve mantık ilimleriyle kazanılan metin merkezli Arapça dil melekesi Fıkıh Usulü kitaplarından Cem'u'l-Cevâmi' ile zirveye ulaşır. Fıkıh usulü dikkatle incelenirse, müçtehidin içtihad esnasında kendisine ihtiyaç duyduğu konu, lafız ve mana ilişkisi olduğu görülecektir. Bu anlamda Fıkıh Usulünün çok büyük bir kısmı, dil merkezlidir. Cem'ul-Cevâmi' kitabı, mantuk ve mefhum ilişkisini, lafız ve mana, lafzın manaya delalet şekillerini, dini nassları anlamada filolojik usul yaklaşımlarını ele almaktadır. İctihadın olmazsa olması sarf nahiv, belağat ve fıkıh usulü açılarından, genel ve özel dilbilim açılarından Arapça'ya ciddi anlamda hakim olmaktır. Nitekim ilk müçtehitler ve müfessirler aynı zamanda çok iyi bir dilbilimci olma vasfına sahiptirler.

Bu anlamda medrese Arapça öğretimi eksiklikleriyle birlikte, emsile kitabından ta Cem'ul-Cevâmi' kitabına kadar, asırlardan süregelen tecrübî ve amelî bir pedagojik formasyon ve buna bağlı olan bir öğretim geleneği içinde şekillendirilmiştir. Bu sistemin, öğretim ilkeleri açısından incelenmesi, eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Türkiye'de verimli bir Arapça öğretimi için, İmam-Hatipler'den İlahiyatlara uzanan Arapça öğretim sisteminde, bu öğretim sisteminin de örnek alınması ile ortak bir dil öğretim programı oluşturulması zorunluluk arz etmektedir. Böyle bir program, ancak eğitim bilimlerinin yanı sıra, Arapça dil öğretimimizin tarihi sürecini de dikkate almayı zorunlu kılmaktadır. Arapça öğretiminin "*hedef, muhteva, eğitim durumları, ölçme ve değerlendirme*" açılarından net bir şekilde tanımlanması ve buna yönelik ortak dil öğretim programlarının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda mazimiz, çok başarılı bir tecrübeye sahiptir. Bu tecrübeden muhteva açısından yararlanmak her zaman mümkündür.

Geçmişe körü körüne bağlılık bir fayda vermeyeceği gibi, geçmişi inkar etmenin

de kanaatimizce bir faydası yoktur. Geleceğin, geçmiş üzerine temellendirilerek inşa edilmesi, insan ve toplum fitratının zorunlu bir gereği olarak karşımızda durmaktadır. Ancak her iki sistemin gerçekten büyük problemleri vardır. Biri çok uzun bir zamanda, sadece İslâmî ilimler alanına yönelik, kendi içinde güçlü, aşamalı, bireyselleştirilmiş derin ve esaslı bir Arapça eğitimi verirken; bu eğitimi az sayıda insana, zihni donukluğa neden olabilecek bir anlayışla kazandırmaktadır. Diğeri ise çok sayıda insana yüzeysel ve fakir bir muhtevayla, aşamalılık ilkesine uygun olmayacak bir yaklaşımla Arapça öğretmektedir. Böylece öğreticilerin yanı sıra öğrencilerin de en büyük şikayet ve sıkıntısı Arapça öğrenmek ve öğretmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişteki birikimin eğitim bilimleri temelinde modernize edilerek, günümüze aktarılması bilimsel ilerlemenin zorunlu bir gereği olarak durmaktadır. Temel sorunumuz, yineleme ile yenileme dengesini kuramamaktır.

Sonuç

Şark medreselerinde Arapça öğretiminin amacı; Tefsir, Fıkıh, Hadis gibi Temel İslami İlimlere sağlam bir alt yapı oluşturmaktır. Bu amaca yönelik olarak Medrese Arapça öğretimi, Sarf, Nahiv, Mantık, Vad' İlmi, Belagat, Fıkıh usulü gibi alanlarda icra edilmiştir. Medreselerde takriben *Emsile'*den *Muhtasaru'l-Me'ânî* kitabına kadar okutulan dil ilimleri, muhteva yönünden Arapça lafzın durumları ile lafzın manaya delaleti yani lafız-mana ilişkisi üzerine kurulmuştur. Lafız ve mana ilişkisinin ele alındığı bu ilimler; kendi arasında "*girift, bütüncül ve geçişmeli*" bir yapı arz eder. Bu ilimlerden biri, diğerinin alt yapısını oluşturur. Lafız mana ilişkisinin sarf, nahiv, belagat, mantık, vaz', fıkıh usulü gibi boyutları vardır. Bunlardan Arapça öğretimine temas eden konular, sarf-nahiv, belagat ve vaz' ilmiyle sınırlı görünmektedir.

Şark medreselerinde öğretim gönüllülük esasına bağlı, konu merkezli bir yaklaşımdır. Öğrenci sürekli alıcı bir konumdadır. Üretici bir konumda değildir. Mevcut Arapça bilgisi statiktir. Depolanarak muhafaza edilir ve sonraki öğrencilere aktarılır. İcazetten sonra Arapça bilgisi çoğunlukla olduğu gibi kalırken, diğer dini ilimlerde sürekli bir ilerleme sağlanır. Arapça için özel bir çabası olanlar dışında bu durum böyle devam etmektedir. Herhangi bir dilbilimsel üretim, Arapça dilbilimin yeni konuları, bu konuların felsefesi üzerinde pek durulmaz.

Öğretim yönteminde ders almak, dersi ferdi ve toplu olarak muzakere etmek, temel metinleri ezberlemek, bu metinleri şerhleriyle birlikte anlamlı ve mantıklı olarak sağlam bir şekilde kavramak esastır. Öğrencinin seviyesini yaşı belirlemez. Onun Arapça seviyesi okuduğu kitaptır. Mevcut öğretim yöntemi olduğu gibi devam ettirilir. Medreselerin ihmal edilmiş olması, yeni öğretim yöntemlerini ve teknoloji kullanmalarına imkan vermemiştir. Güncel dilbilim konularını gündeme getirecek ve

bunlar hakkında yorum ve değerlendirmelerde bulunacak vasıtalarından mahrumiyet söz konusudur.

Medrese Arapça öğretimi zengin bir muhtevayla, işbirliği ortamında, öğrencinin seviyesine uygun bir şekilde, anlamlı tekrar yöntemiyle, bireysel farklılıklara ve açıklık ilkelerine uygun, günlük değerlendirmelerle birlikte, alanında ihtisas sahibi müderrisler tarafından, gönüllülük, sevgi ve saygı atmosferinde, hazır-bulunmuşluk düzeyini dikkate alarak, aşamalı bir şekilde, küçük adımlarla yürütülmüştür. Ana metinleri ezberlemekle bilgilerin güvence altına alınması sağlanmıştır. Ancak tüm metinlerin ezberlenmesi ekonomiklik ilkesine aykırı düşmektedir. Çünkü öğrenci her metni ezberlemeye vereceği zamanının büyük bir kısmını, Kur'an ve Hadis metinlerini ezberlemeye ayırabilir veya bu zamanı ulum-u 'aliye ile değerlendirebilirdi. Kitapların içerik ve sıralaması, tündengelim, bütünlük, aşamalılık, küçük adımlar, açıklık, hedeften haberdar etme, muhteva zenginliği, anlamlı tekrar Medrese Arapça Öğretimi, genel itibarıyla modern öğretim ilkeleriyle uyumludur. Ekonomiklik, teknoloji kullanımı, aktif katılım ve üretici-analitik düşünce gibi eksiklikler de mevcuttur. Medrese Arapça öğretim usulü bire bir olduğundan, muhteva da buna göre belirlenmiş ve temel basit bir seviyeden başlayarak alabildiğine detaylandırılmıştır. Bu anlamda modernize edilmeden, günümüz sınıf ortamında verilmeye müsait değildir. Çünkü öğrencinin eğitim ve öğretim zihniyeti, müderrisin bir kitabı yavaş yavaş okuyarak öğrenilmesi değil, tahta kullanımı, somutlaştırma, ödev alma türünden bir anlayışa dayanmaktadır.

Ekonomiklik ilkesi en az zaman, emek ve enerji harcıyarak en yüksek verimi elde etmeyi planlar. Medrese Arapça öğretimi, uzun bir süre, büyük bir uğraş ve çaba neticesinde sınırlı sayıda öğrenci yetiştirecek bir tarzdadır. Öğretim bireysel, özel ders mahiyetinde olup, sınırlı sayıda öğrenciye hitap etmektedir. Süre bakımından bir sınırlama söz konusu değildir. Konu merkezli bir yaklaşım söz konusudur. Verilen derslerin sayısı ve çeşidi bir kaç dersi geçmemektedir. Günümüzdeki öğretim sisteminde ise süre sınırlaması ve aynı anda Arapça'nın dışında da öğrenilmesi gereken çok sayıda ilim vardır ve de çok sayıda öğrenciye birden ders verilmektedir. Bu durum Şark medreselerinin *öğretim tarzının*, mevcut okul-lisans şartlarında sürdürülemeyeceği anlamına gelir. Zira her öğrenciye özel ders verme imkanı kalmamıştır. Ancak bu durum, modern öğretim sisteminin, Medrese sarf-nahiv ve belağat muhtevasından modernize edilmek suretiyle yararlanmasına engel değildir. Zira içerik zengin bir muhtevaya sahip olup, öğretim ilkeleriyle uyumludur. Bu durumda ilgili muhtevadaki eksiklikler ve olumsuzluklar bertaraf edilebilir. Gereksiz ayrıntılar bir tarafa bırakılır, sistemleştirilip modernize edilmek ve aşamalı yeni ders kitapları telif etmek suretiyle, mevcut öğretim şartlarına uyumlu hale getirile-

bilir ve kullanılabilir.

Şark medreseleri öğretiminin maksadı, Modern Arapça konuşmak ve yazmak, gazetelerde köşe yazılarını okuyup anlamak, Arap ülkelerinin sosyo-politik durumlarını yorumlamak, uluslar arası tercümanlık faaliyetlerini yürütmek değildir. Bu nedenle modern metinler pek kullanılmamıştır. Amaç dini metinleri derinlemesine anlayabilecek bir meleke kazandırmaktır. Bu nedenle Arapça konuşma ve yazma ikinci planda kalmıştır. Ancak klasik Arapça öğretiminin kazandırdığı meleke, konuşma ve yazma temelli Arapça'nın bel kemiğini oluşturmakta ve öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır. Nitekim bu eğitimden geçen öğrenciler modern Arapça konuşma ve yazma alanlarında kısa sürede başarılı olabilmektedir. Bununla birlikte, Arapça öğretim sürecine inşa, mükaleme, modern metinleri okuma gibi etkinliklerin bulunmaması bir eksikliklerdir. Analitik düşünme ve üretme kabiliyetinin zayıf kalması da bir eksikliklerdir. Bunun sebebi, Medresenin sosyal bilimlerden mahrum kalmasıdır. Bu eksikliğin, günümüzde hiç olmazsa açık öğretim sistemleri vasıtasıyla giderilmesi mümkündür.

Kanaatimizce, günümüz Arapça öğretiminde istenilen sonuçların alınmaması, asırlarca birikerek gelen kültürel zenginliklerimizle bağlarımızın zayıflamasından veya kopmasından kaynaklanmıştır. Oysa hal ve istikbali inşa ederken, mazimizdeki kültürel zenginliklerden güç almamız gerekirdi. Düne sırt dönerek, bugünü ve yarını hakkıyla inşa etmek zordur. Medrese Arapça öğretim geleneğinin de, kendi içinde modernize edilerek günümüz şartlarına uyarlanması gereken birçok eksikliği bulunmaktadır. Temel yaklaşımımız, ne geçmişi olduğu gibi tekrar etmek, ne de geçmişle bağlarımızı koparmaktır.

Medrese Arapça eğitimi muhteva açısından güçlü olsa da, kimi yerlerde gereksiz tekrarlarla karşılaşmak pekala mümkündür. Bunun yerine biri diğerinin tekrarı mahiyetinde olan muhtevayı ayıklamak, böylece Arapça öğretim sürecini beş on yıldan daha kısa bir süreye indirmek mümkündür. Bunun yanı sıra, alet ilimleri kimi zaman vasıta olmaktan çıkmış, gaye haline gelebilmiştir. Oysa alet ilminin gerçekten sağlam öğrenilmesi gerekir. Ancak bunun daha kısa sürede öğrenilmesi hedeflenmelidir. Böylece alet ilmine harcanan uzun yıllar nisbeten kısaltılabilir. Geriye kalan zamanlar ise 'ali ilimlere tahsis edilebilir. Modern Arapça birikiminden istifade etmek dil öğretiminin mükaleme ve inşa boyutlarının da ihmal edilmemesi gerekir.

Şark Medreseleri Arapça öğretimi muhteva açısından zengin, öğretimin aşamalı ilkelerine uygun ve sistematik olmakla birlikte, öğretim usulleri konusunda sıkıntılar vardır. Bire bir ders verme çok verimlidir. Ancak uzun vadede az sayıda

öğrenci yetiştirme sonucunu vermektedir. Bunun yerine seviye sınıflarına geçiş yapılabilir. Böylece az zamanda daha fazla insan yetiştirmek mümkün olabilir. Bunun yanı sıra modern öğretim tekniklerinden ve usullerinden istifade edilmesi de gerekir. Gerek din ilimlerinin, gerekse dil ilimlerinin sosyal bilimlerle analitik bir şekilde çalışılması gerekir. Aksi halde, dünü çok iyi okuyabilen ancak bugünü ve yarını okuyamayan bir öğrenci modeli karşımıza çıkmaktadır.

Dil, mensubu olduğu toplumun fiziki ve sosyo-kültürel yapısıyla organik bir bağ içindedir. Tam olarak anlaşılması için Arap dünyasının, sosyal, fiziki ve kültürel şartlarının ve de Arapça'nın içinde şekillendiği edebi çerçevenin, yani şiir, nesir ve Arap edebiyatı çerçevesinde de değerlendirilmesi ve böylece öğrenilmesi gerekir.

Bu çalışmada dikkate aldığımız öğretim ilkeleri ışığında, öğretim yöntemleri ve harcanan zaman açısından, yani ekonomiklik ve analitik düşünce kabiliyetinin tezahürü açısından tamamen olmasa da Medrese Arapça öğretiminin muhteva ve sistematik açısından asırlık bir birikim olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu birikimin, muhteva ve sistematik açısından modernize edilerek daha faydalı hale getirilmesi ve eksik kalan taraflarının modern öğretim ilkeleri doğrultusunda yeniden inşa edilmesi gerekir. Bu anlamda hedef, muhteva, eğitim durumları, ölçme ve değerlendirme süreçlerinin dinamik etkileşimi dikkate alınarak, dil öğretim programı dahilinde, eskinin modernize edilmesi zorunluluk arz eder.

Kaynakça

- Açıkgöz, Kamile Ün, *Etkili Öğrenme ve Öğretme*, Biliş Yay., İzmir 2007.
- Balkış, Feriha, *Genel Psikoloji*, İnkılap Yay., İstanbul 2004.
- Bilgin, Mehmet-Kılıç, Meral-Yazgan, Banu, *Gelişim Psikolojisi*, Pegem Akademi Yay., Ankara 2009.
- Bolelli, Nusrettin, "XVIII-XX Yüzyıllarında Anadolu'da Arapça Öğretimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, MÜİF Yay., İstanbul 2005.
- Büyükkaragöz, Savaş - Çivi, Cuma, *Genel Öğretim Metotları*, Konya 1994.
- Çiçek, Mehmet Halil, *Şark Medreselerinin Serancamı*, Beyan Yay., İstanbul 2009.
- Demirel, Özcan, *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem Yay., Ankara 2004.
- , *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme-Öğretme Sanatı*, Pegem Yay., Ankara

2004.

Güven, Bülent, **Öğretim İlke ve Yöntemleri-Öğretim İlke ve Yöntemleriyle İlgili Temel Kavramlar**, Pegem Akademi Yay., Ankara 2010.

<http://marmarabote.innovacube.com/2010/11/09/ogretim-ilke-ve-yontemleri-calisma-notlari/>.

<http://www.egitim.aku.edu.tr/metod01.htm> (Ergün, Mustafa-Özdaş, Ali; **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, İstanbul 1997).

Pala, Aynur, **Öğrenme ve Öğretim İlkeleri**, Pegem Akademi Yay., Ankara 2010.

Sönmez, Veysel, **Öğretim İlke ve Yöntemleri**, Anı Yay., Ankara 2011.

Özyılmaz, Ömer, **Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları**, Kültür Bakanlığı Eserleri, Ankara 2002.

Tan, Şeref-Kayabaşı, Yücel-Erdoğan, Alaattin, **Öğretimi Planlama ve Değerlendirme**, Anı Yay., Ankara 2003.

Ünal, Oğuzhan, **Öğretim Yöntem ve Teknikleri**, Açı Akademi Yay., Ankara, ts.

Yalın, İbrahim, **Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme**, Nobel Yay., Ankara 2004.